

Микола КУЛІНІЧ,

*Надзвичайний і Повноважний Посол,
кандидат історичних наук, професор
кафедри міжнародних відносин
факультету права та міжнародних відносин
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка;*

Галина САГАН,

*докторка історичних наук, професорка
кафедри всесвітньої історії
факультету суспільно-гуманітарних наук
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка*

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ДІАСПОРНОГО ЖИТТЯ УКРАЇНЦІВ У ЯПОНІЇ

Анотація. Українська діаспора у світі має більш ніж столітню історію, що наповнена низкою подій, які були спрямовані на досягнення головної мети світового українства — відродження та зміцнення української державності. Одним із малодосліджених і складних питань діяльності організованої української громади у світі є формування і структуризація спільноти закордонних українців у далекій Японії. Еволюція цього явища була досить непростим процесом її суспільного життя та, зокрема, становлення етнічної ідентичності, консолідації та структурної інституалізації українських мігрантів, які прибули до Країни вранішнього сонця невдовзі після розпаду Радянського Союзу, на початку 1990-х років. У статті проаналізовано історичну присутність українців на землях Японії та територіях, які вона контролювала, а також розглянуто зміни в житті української громади в Японії після повномасштабного вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року.

Ключові слова: українці Японії, діаспора, українсько-японська співпраця, українці в Маньчжурії, повномасштабне вторгнення росії в Україну.

Сьогодні іноземна та вітчизняна історична наука налічує низку досліджень про українську громаду на Заході, натомість про східну українську діаспору відповідних праць значно менше. Така ситуація склалася не через

відсутність наукового інтересу до цього вектора розселення українців, а через те, що в країнах Сходу формування українських діаспорних спільнот розпочалося значно пізніше, аніж на Заході. Загалом історія їхнього становлення цікава та тривала. З кінця ХХ століття впевнено утверджується українська спільнота в Японії — найуспішнішій державі Східної Азії та світу загалом.

Історія української громади в Японії є одним із малодосліджених і складних питань формування та структуризації спільноти закордонних українців. Зазначимо, що еволюція цього явища була досить непростим процесом суспільного життя Японії та становлення етнічної ідентичності, консолідації та структурної інституалізації українських мігрантів, які прибули до Країни вранішнього сонця невдовзі після розпаду Радянського Союзу, на початку 1990-х років.

Серед основних чинників, які серйозно впливали на цей процес, був насамперед пошук самоідентичності прибулих українців, яких здебільшого сприймали як колишніх громадян і вихідців із сусідньої Радянської держави, що її японці знають під назвою «Сорен».

Усе це відбувалося на тлі непростих історичних і політичних процесів у колишньому Радянському Союзі й молодій Українській державі та відповідного сприйняття японською громадськістю. Варто відверто визнати, що на початковому етапі розбудови двосторонніх відносин у ранніх 1990-х роках японці мали дуже обмежене уявлення про Україну, її історію та культуру.

За відсутності Посольства України в Японії в 1991–1994 роках майже всю інформацію про нашу державу суспільство й офіційне Токіо здебільшого черпало з «московських джерел».

У цьому контексті важливою подією двосторонніх відносин стало заснування 1994 року Посольства України в Токіо та його відкриття в березні 1995 року. Розбудова офіційної присутності Української держави в Японії стала потужним рушієм зростання обізнаності про Україну, консолідації української громади, структуризації перших автентичних українських осередків у великих японських містах — Токіо, Осаці, Йокогамі тощо.

Вже перші кроки нарощування та інституалізації української присутності в Японії у другій половині 1990-х років викликали зацікавленість і підтримку офіційних установ, громадських організацій і пересічних японців до незалежної України, її історії, культури та економіки. Одночасно це спричинило настороженість, незадоволення і навіть ворожість «російського лобі».

Вже тоді московська пропагандистська машина активно поширювала ідеї реінтеграції СРСР, «величі руського духу» та «єдності радянської ідеології та культури». Представники «русского мира» в Японії намагалися

використати мережу громадських організацій ще з часів СРСР (товариство дружби «СРСР — Японія», об'єднання між містами-побратимами, культурні та наукові осередки, засновані в 60-х — 70-х роках ХХ ст.) для формування стійкої «промосковської» орієнтації певної частини японського суспільства та водночас поширення «антиукраїнського» спрямування інформаційних потоків, які в Японії розповсюджував російський офіціоз.

Серед спроб російського посольства втрутитися у процес формування українських осередків у Токіо були, наприклад, «мости», що їх прагнули налагоджувати колишні співробітники радянської дипмісії (деякі з них мали українські прізвища) з активом українських мігрантів і навіть дипломатами Посольства України з метою створення «паралельних» (а насправді фейкових) громадських товариств українсько-японської дружби за участю японських «друзів» радянського диппредставництва. Як правило, така схема передбачала «інавгураційний захід» (частіше обід у японському ресторані), деяку короточасну активність «ініціаторів», яка зазвичай закінчувалася сумнівними комерційними пропозиціями. Українські мігранти були часто дезорієнтовані такою діяльністю «російських місіонерів», тому потрібен був певний час для налагодження реального процесу структуризації та консолідації автентичної української громади в Японії.

До 1990-х років українці пройшли довгий шлях пізнання цієї країни, багатой на унікальні традиції, релігію, політичну культуру та дипломатію. Аналіз нашого діалогу до 1991 року пояснює, чому так складно довелося утверджуватися українській громаді в Японії після розпаду СРСР і проголошення незалежності України.

Перші етнічні українці, які потрапили на землі Японії, вочевидь були членами різних економічних і дипломатичних місій російської імперії. Зокрема, перекладач українського походження Йосип Гашкевич у середині ХІХ ст. прилучився до кругосвітньої подорожі адмірала Євфимія Путятіна й узяв участь в укладанні договору між росією та Японією, а згодом його призначили консулом у м. Гокодате (Хакодате). Як перекладач Й. Гашкевич 1857 року з допомогою японця Косая Тачібани опублікував російсько-японський словник, який довго був єдиним кваліфікованим виданням такого ґатунку [1].

Ґрунтовний слід по собі в Японії залишив український письменник, тифлопедагог, фольклорист, музикант Василь Єрошенко, який народився 1890 року в Обухівці (нині — Белгородська область). Його рідна сестра Марія Безуглова про національну самосвідомість свого брата казала: «Вася завжди писав про себе “українець”, бо дідусь і батько були українці і завжди вдома розмовляли по-українськи. І на вулицях у селі Обухівці

завжди розмовляли простою українською мовою...» [2]. Коли Василеві було чотири роки, він занедужав на кір, а після ускладнення хвороби повністю втратив зір. Але це не зламало юнака. Завдяки людям, які його підтримали, він здобув гарну освіту, знав понад 20 європейських і східних мов, зокрема і японську, а також вивчив міжнародну мову есперанто. Він був творчою натурою, писав вірші та прозу, грав на різних музичних інструментах (скрипці, гітарі, балалайці та фісгармонії (піаніно)), виступав з сольними концертами, де виконував пісні українською та японською мовами. За своє життя відвідав не одну країну, а особливою мрією з дитинства було побувати в Японії, що й утілилося в життя 1914 року. Там він прожив до 1916-го, потім три роки провів у Сіамі, Бірмі й Індії, а з 1919-го до 1921 року знову жив у Японії.

Власне, до держав Сходу В. Єрошенко потрапив як член товариства есперантистів. Він мав нагоду навчатися в Токійській школі для сліпих, де вивчав японську мову та літературу, японський масаж амма, техніку лікування уколами голки, опанував мистецтво гри на місцевих класичних музичних інструментах. Окрім навчання, зумів долучитися до діяльності літературного гуртка «Цуті-но кай» [3]. Перші твори, вірші та кілька казок японською мовою опублікував у часописі Токійської школи сліпих. Пізніше, 1916 року, в японському журналі «Кібо» з'явилися його новели «Оповідь паперового ліхтарика» і «Дощ іде». 1921 року вийшли дві збірки японською мовою «Досвітня пісня» й «Останнє зітхання», а 1924-го — «Заради людства».

Творча натура В. Єрошенка надзвичайно зацікавила японських дослідників, які вивчали його праці та життєвий шлях. Зокрема, 1956 року в Японії вийшла монографія професора Такасуті Ічіро «Сліпий поет Єрошенко». 1959 року в місті Токіо видано тритомне зібрання творів В. Єрошенка [4], 1974 року — двотомне видання, 1993 року — ще одна збірка праць незрячого письменника. Також упродовж 1952–1996 років опубліковано понад десяток книг В. Єрошенка мовою есперанто, які видавав, як правило, Японський есперанто-книжковий кооператив у місті Осака [5]. Портрет письменника, який створив провідний японський художник Накамура Цуне, став візитівкою Національного музею сучасного мистецтва в Токіо [6]. Загалом такі факти з життя та творчості Василя Єрошенка посприяли формуванню позитивного уявлення японців про наших земляків у далекій Країні вранішнього сонця.

До Японії чимало українців потрапило через зв'язок з далекосхідним осередком діаспори, що увійшов в історію під назвою Зелений Клин. Зокрема, на Далекий Схід приїжджали приватні театральні колективи, які теж надолужували дефіцит українства. Одна з них — трупа Костянтина Кармелюка-Каменського, яка, відвідавши різні міста Далекого Сходу, 1916 року вперше в українській історії виступала на японській

сцені в містах Кобе, Токіо, Йокогама та Камакура. Дебют українського театру активно висвітлювали на сторінках японської преси, де не лише писали про колектив і вистави, а й стисло розповідали історію українського народу та його традиції [7].

На початку ХХ ст. в Японії утвердився підприємець Євген Коломієць — власник довідкової та агентурно-комісійної контори в Токіо. Упродовж 1919–1921 років він був уповноваженим представником Українського Далекосхідного крайового кооперативу «Чумак», який видавав українську літературу для організацій Зеленого Клину. Також через Є. Коломійця 1933 року Шанхайська українська громада одержала портрет Івана Котляревського та ілюстрації до «Енеїди», що їх виконав японський митець. Прожив Є. Коломієць у Японії до 1930-х років [8].

Цікавого досвіду спілкування з японською владою українська діаспора набула в Маньчжурії упродовж 1932–1945 років. Саме тоді фактично панували в регіоні японці, а тому всі справи українським активістам доводилося залагоджувати з ними. Навесні 1932 року японська Квантунська армія встановила повний контроль над регіоном — і 1 березня 1932 року проголосили Маньчжоу-Го (Маньчжурську державу), яку очолив імператора Пу Ї — нащадок маньчжурської династії Цін, яка правила в Китаї до початку 1912 року. Проте справжня влада над Маньчжоу-Го зосередилася в руках японських радників [9].

Слід зазначити, що перші українці почали прибувати до Маньчжурії вже на межі ХІХ і ХХ ст. Як правило, вони приїжджали для розбудови Китайсько-Східної залізниці. Через революційні рухи в російській імперії і прихід до влади більшовиків Маньчжурія після 1922 року перетворилася на центр громадського життя українців у Східній Азії. У міста Маньчжурії переселилося багато активістів з російського Далекого Сходу і прибували нові мігранти з України.

Загалом на початку 1930-х років у Маньчжурії проживало 20–30 тисяч українців. Один із дослідників історії української діаспори в Азії Іван Шлендик зазначав, що офіційна статистика населення в Маньчжурії не відділяла українців від росіян, проте на 30-ті роки ХХ ст. тільки у Харбіні було зафіксовано близько 30 тисяч слов'янського населення, про яких І. Шлендик скептично зазначав: «[...] у кожного, хто знайомий з населенням Харбіна, хто погляне хоча б на вивіски магазинів і контор, не буде сумніву, що з 30 000 “русских” більша частка припадає на українців — в одному лише Харбіні українців налічувалося не менше 15 000 осіб» [10].

Щоправда, така масова присутність українців в Азії була й досі є відома небагатьом у світі. Зокрема, знана сходознавиця-японістка та дослідниця української діаспори в Азії Ольга Хоменко зазначає, що японська історіографія до сьогодні усіх переселенців в Маньчжурії не розрізняючи

називала «білими росіянами», маючи на увазі приналежність до білогвардійців [11].

На момент створення лояльної до Японії Маньчжоу-Го українці там мали потужну мережу громадських, просвітницьких і культурних організацій. Власне, першими були мистецькі установи. Наприклад, 7 грудня 1907 року в Харбіні було засновано Український клуб, при якому відкрили бібліотеку, театральний гурток, що ним опікувався актор П. Українцев, і почав працювати хор під керівництвом диригента П. Машина. Також українці зібрали кошти та збудували Український національний дім, у якому відкрили школу, гімназію, товариство «Просвіта», кооператив «Згода», музичні гуртки, діяла українська православна парафія Святої Покрови. Влітку 1917 року на з'їзді українців Маньчжурії в Харбіні заснували Маньчжурську окружну раду, яку очолив Іван Мозолевський. Організація отримала право на реєстрацію та видачу посвідчень українцям, але 1921 року місцева влада заборонила її діяльність. 1931 року китайська влада під тиском російських емігрантів почала певні утиски українців. Зокрема, було ліквідовано Українську гімназію, конфіскували Український національний дім, не припинила роботу лише «Просвіта» [12].

Ситуація поліпшилася, коли в Маньчжурії запровадили японську адміністрацію. 1933 року в Харбіні відновили Український народний дім, Українську національну громаду (з 1932 р.), Союз українських емігрантів (1933–1937 рр.), Союз українських учителів, а також 1932 року створили Спілку української молоді (СУМ), яка почала організовувати діяльність української молоді з усього Далекого Сходу. Для успішної роботи при СУМі відкрили бібліотеку та взялися видавати журнал «Молодий Українець».

Керівництво громадським життям перейняв Український політичний центр. Він видавав «Маньчжурський вістник» (1932–1937 рр.), головним редактором якого був Іван Світ. Для появи українськомовного часопису в регіоні громада мала подолати чимало перешкод, які чинила або підживлювала російська спільнота. Те, як вдалося здобути дозвіл, Іван Світ детально описує у своїх спогадах, про які не так давно дізналися дослідники. Власне, І. Світу вдалося реалізувати цю давню мрію українців Маньчжурії, коли в регіоні була встановлена японська окупаційна влада. Всі проблеми щодо діяльності української громади в регіоні І. Світ розв'язував з керівництвом десятої японської дивізії. Він зазвичай контактував з молодим японцем старшиною паном Танаку, якого призначили куратором харбінських журналістів. І. Світ пригадує випадок під час чергового візиту до штабу, завдяки якому вдалося позитивно розв'язати питання створення українськомовного видання. Тоді І. Світ уперше зустрівся з підполковником Хасимото, який вирішив, що І. Світ «росяго»

(тобто москаль) і наказав викинути геть цього «росяго шімбункіша» з кімнати. Іван Світ відразу запротестував, заявивши, що він аж ніяк не москаль, а українець, кореспондент китайського часопису «Гун-Бао» [13].

У подальшій розмові Хасимото запитав І. Світа, чому він, українець, працює в китайському часописі російською мовою. Тоді І. Світ розповів про заборону українськомовних видань у Маньчжурії, про велику українську громаду в регіоні, її організації, боротьбу за свої права, ідею вільної України тощо. Полковник проявив великий інтерес до почутої інформації про українську діаспору на Далекому Сході та запросив І. Світа до себе додому для продовження розмови. Відтоді вони часто зустрічалися й розв'язували проблеми, які стосувалися життя української громади в Харбіні та Маньчжурії загалом. За кілька місяців дозволили видавати український часопис — і «Маньджурський вістник» почав виходити трьома мовами: українською, англійською та «московською» (для грузинів і татар) [14].

«Вістник» підтримували українські меценати брати Іван і Патрикій Шевченки — власники великої лісової концесії в Західній Маньчжурії. Їхнім коштом у 1918–1919 роках збудували триповерховий Український дім, упродовж багатьох років брати фінансово підтримували українську гімназію [15]. «Маньджурський вістник» уперше вийшов 5 вересня 1932 року накладом у 1500 примірників. Але виникла проблема з його поширенням, оскільки поліція Харбіна, у якій служило багато москалів, заборонила продавати часопис на вулицях міста через нібито відсутність дозволу. Цю проблему швидко розв'язали. Загалом вийшли 199 випусків «Вісника». Був готовий і двохсотий, але цензура, на яку мали вплив росіяни, заборонила його друк.

Усі новостворені та відновлені українські організації в Маньчжурії об'єдналися під егідою Української національної колонії (УНК) [16]. Її членами стали всі українці Маньчжурії, а УНК представляла їх в уряді та інших регіональних організаціях. Упродовж існування Маньчжоу-Го УНК була єдиною українською легальною організацією, яка працювала після того, як 1937 року японська військова влада заборонила всі інші українські товариства [17]. При УНК діяв Комітет, до складу якого увійшли представники всіх місцевих українських організацій. За дорученням керівництва УНК підготувала декларацію, яку повинен був підписати кожен член Української національної колонії. Текст декларації схвалили на загальних зборах УНК. Вона складалася з трьох пунктів: «Цим обіцяю перед Богом, людьми і своїм сумлінням, що вступаючи в члени Української Національної Колонії в Маньджу-Ті-Го буду: 1. Гарним членом колонії, чесно й сумлінно виконуючим покладені на мене колонією та статутом обов'язки. 2. Боронити всіма можливими для мене засобами ідею утворення Суверенної, Соборної ні від кого Незалежної Української держави в Європі.

3. Боротися з комуністичною владою, як владою окупаційною, та ідеями, що протирічать ідеям суверенності України» [18].

Усі процеси створення Української національної колонії (грудень 1934 — травень 1935 р.) і передання їй майна Українського національного дому відбувалися за посередництва та зі згоди Японської військової місії. Її представник К. Хоріє був присутній на основних установчих і загальних зборах УНК. Під час обговорення статуту УНК він підтримав усі положення і висловив застереження щодо Декларації, яка, на його думку, «своїми гострими правилами» буде перешкодою для поширення членства українців в УНК [19].

1934 року українці отримали право на радіопередачі українською мовою. Перша програма вийшла 9 березня 1935 року та була присвячена Тарасові Шевченку. В ефірі прозвучали кілька коротких (на 7–8 хвилин) доповідей, а потім транслювали великий концерт. Поміж номерів був виступ бандуриста Грицька Северенюка (Йосип Сніжний) — колишнього члена Центральної Ради, якого більшовики під час колективізації вислали на Біломорський канал, а взимку 1935 року йому вдалося втекти до Маньчжурії [20].

Релігійне життя української громади в Харбіні гуртувалося довкола української православної Свято-Покровської парафії, яка сформувалася 1929 року, мала власну церкву та бібліотеку (2 тисячі книг). Служив на парафії отець Микола Труфанів [21].

З 1934 року в Маньчжурії розгортає свою діяльність Організація українських націоналістів. Харбін відвідав голова ОУН полковник Євген Коновалець. У разі великої війни між СРСР і Японією ОУН вважала за можливе створення Далекосхідної української держави під японським протекторатом і в разі згоди Токіо була готова надати всю можливу допомогу у воєнних діях проти більшовиків. Японська реакція на ці пропозиції не відома. Євген Коновалець, зав'язавши співпрацю з японськими військовими колами в боротьбі проти комунізму, відправляв через Токіо в Маньчжурію членів ОУН з завданням налагодити зв'язки з українським населенням Зеленого Клину, вояками-українцями, які служать у Червоній армії на Далекому Сході, та політичними в'язнями радянських концтаборів. Прикриттям для цих груп ОУН було провадити громадсько-політичну діяльність серед української діаспори Маньчжурії, а насправді — налагодити зв'язок ОУН з українцями Сибіру та намагатися організувати співпрацю на місцях із японцями.

Зазначимо, що варто розрізняти політику Японської військової місії та жандармерії щодо української еміграції в Харбіні. ЯВМ підтримувала українців, а жандармерія під впливом російських емігрантів, а надто її фашистського крила, постійно блокувала діяльність українських організацій і

перешкоджала їй. Також не на користь розв'язанню українського питання розвивалися внутрішньополітичні процеси в Японії, численні конфлікти між лідерами військового міністерства, генерального штабу та молодшими старшинами, які були під впливом крайнього національного руху та мріяли показати світові «правдивий шлях життя». На тлі цих конфліктів у Японії стрімко зростали впливи німецького нацизму й італійського фашизму, спрямовуючи японську політику в Азії на новий етап, де для українських проблем не було належного місця. Хоча до останнього капітан Танака і К. Хоріє намагалися захистити національні інтереси українців Маньчжурії.

З 1934 року Організація українських націоналістів почала налагоджувати зв'язки з японцями. Її остаточна мета передбачала здобуття підтримки Японії в залученні українських емігрантів Далекого Сходу (700 тисяч осіб) до розв'язання головного українського питання — створення Української держави. У травні 1934 року в діаспорі почали говорити, що японці готують якийсь план щодо організації українських військових відділів [22]. Проте цей намір не реалізували, оскільки почали змінюватися політичні настрої на Далекому Сході. Тоді в жовтні 1935 року до Японії (а в грудні й у Харбін) приїхав один із лідерів ОУН Микола Митлюк-Лукавенко, а потім й інші члени. Вони думали, що зможуть реорганізувати громадськість, запропонувати нові лозунги, й українське життя активізується. Але реальність була інша. Немалу роль відіграв спад зацікавлення японської влади українським питанням, зокрема нових людей в адміністрації. Натомість пожвавилася діяльність московських фашистів, які почали тісно співпрацювати з японською жандармерією [23].

Період 1937–1941 років надзвичайно ускладнила війна. У цей час японська адміністрація всіма силами намагалася підпорядкувати вихідців різних національностей з просторів СРСР одному органу — Бюро для справ російських емігрантів, у якій усе контролювала російська громада. Українцям і татарам вдавалося від цього утримуватися, що водночас сильно впливало на свободу їхньої діяльності. У подальші роки війни японці змінили свої плани експансії. Тепер їх став цікавити південний напрямок, і Японія припинила підготовку наступу на Радянський Союз, а отже, й інтерес до українського питання майже зник.

За таких умов 14 березня 1943 року УНК очолив Віктор Кулябка-Корецький, який славився проросійськими настроями і не дбав про українські справи в Харбіні. Цікаво, що коли українська молодь висловила своє невдоволення діяльністю В. Кулябка-Корецького, то Японська військова місія взялася розв'язати це питання. Власне, за сприяння японців у квітні 1944 року Українську національну колонію очолив інженер Олександр Вітковський. На цій посаді він був до завершення війни та приходу в регіон радянських військ, які розпочали терор проти українців. Літо 1945 року

ознаменувало завершення спілкування української діаспори в Маньчжурії з Японською військовою місією. Попри всі складнощі періоду японського домінування в регіоні, українська громада налагодила з японцями конструктивну співпрацю. Лише жандармерія, яка перебувала під впливом російських емігрантів, а надто фашистів, перешкоджала українцям у Маньчжурії мати активне громадське та культурне життя.

Серед української діаспори в Харбіні було чимало творчих людей, які залишили помітний слід у спільній українсько-японській історії. Близько десяти років прожив у Маньчжурії український письменник Степан Левинський. Упродовж 1936–1940 років працював торговельно-економічним референтом і перекладачем у польському консульстві в Харбіні [24]. Японську мову вивчав у Школі державних мов (східний відділ) у Парижі, яку закінчив 1929 року. Під час навчання жив у Японському домі, де в оточенні носії міг удосконалювати знання мови та звичаїв. С. Левинський долучився до підготовки першого українсько-японського словника, виданого в Харбіні 1944 року. Після Другої світової війни був евакуйований до Франції [25]. Схожа доля в ліпшому випадку чекала інших українців, які жили на кінець Другої світової війни в Маньчжурії. Хто встигнув уникнути радянського полону, виїхав до держав Європи чи Америки. Власне, через таку ситуацію Японію від Другої світової війни й до проголошення незалежності України 1991 року не розглядали як країну, де б гуртувалася українська діаспорна громада. Емігрувати до Японії українці почали лише наприкінці 90-х років ХХ ст. Спочатку це були поодинокі випадки, тому говорити про якусь організовану громаду можемо щодо пізніших часів.

Отже, сучасна українська діаспора в Японії почала формуватися на межі ХХ–ХХІ століть і мала багато особливостей. Окрім того, що діаспора молода, вона ще й нечисленна порівняно з іншими українськими спільнотами в державах світу, проте активна та помітна в суспільстві. Зокрема, за офіційними даними Міграційної служби Японії, в державі на грудень 2022 року мешкало 4158 громадян України. Осіб, які б набули статусу закордонного українця, там немає. Відзначимо ще одну особливість нашої діаспори в Японії: більшість зберігає громадянство України. Про те, що українці Японії живуть діаспорним життям, свідчить низка громадських об'єднань і мистецьких інституцій.

Українська громада Японії пройшла через досить складний період консолідації та створення власної організаційної структури. Багато в чому це було зумовлено неоднорідністю українських мігрантів, які приїхали до Японії. Здебільшого це були представники академічного світу (студенти, аспіранти, стажисти, дослідники-сходознавці, науковці), а також «технічна інтелігенція» (фахівці в галузі банківської справи, інформаційних технологій, природознавчих наук, митці).

Через традиційну інтенсивність і напруженість основної роботи для них було дещо складно знаходити час і можливості для ведення активної громадської діяльності, зокрема, з організаційної розбудови української спільноти. Тому наприкінці 1990-х років заходи українців у Японії були здебільшого спорадичні, а організаційна активність — досить обмежена.

На цьому тлі помітна діяльність та об'єднавчі зусилля священника Української православної місії святого Юди міста Токіо, заснованої 2005 року, отця Павла Корольюка, американця українського походження. Запросити священника з України для постійного перебування та роботи в Японії було майже неможливо, тому українцям запропонували підготувати й висвятити свого представника для подальшої служби. Громада обрала Павла Корольюка, який пройшов підготовку в Антіохійській православної архієпархії Північної Америки, а згодом його висвятив Патріарх Філарет. Регулярні богослужіння стали відбуватися за підтримки англіканської церкви в Японії, яка відкрила для українців церкву Святого Альбана в центральному районі столиці Мінато-ку.

Влітку 2020 року отець Павло Корольюк в інтерв'ю Укрінформу повідомив: «Ми з усіх сил намагаємося підтримувати українську громаду як духовно, за допомогою богослужіння та Святого Причастя, так і логістично, шляхом проведення відповідних заходів спільно з українською громадою. Останніми роками нам також вдалося зібрати деякі кошти для підтримки захисників України». Також отець висловив своє занепокоєння щодо релігійних вподобань другого покоління українців, які народилися в Японії. Зокрема, він зазначив, що дітей не долучають до релігійної складової українського національного спадку та культури. Така практика поширена насамперед у змішаних шлюбах. Та рішення про те, долучати дітей до Церкви чи ні, є особистим вибором батьків, вважає отець Павло Корольюк [26].

Бажання українців Японії консолідуватися та популяризувати національні цінності з часом дало свої плоди. Наприклад, 2000 року було організаційно оформлено одну з перших українських громад Японії «Краяни», чия діяльність бере початок з середини 1990-х років. У квітні 2021 року громадську організацію, біля джерел якої стояло подружжя молодих українців Дмитра та Наталі Ковальових, зареєстрували в Токіо як неприбуткову організацію під назвою Асоціація японсько-української дружби «Краяни» (НПО «Краяни») [27]. Найвищим керівним органом є Загальні збори членів організації, а виконавчим — Рада директорів, яку очолює Голова.

Свою роботу НПО «Краяни» насамперед спрямовує на розширення співпраці між Японією та Україною в галузях культури, мистецтва й освіти разом з організаціями, які сприяють розвитку міжнародних культурних зв'язків та зміцненню партнерства між нашими державами [28].

Ще до офіційної реєстрації «Краяни» почали проводити заходи за участю громадськості Японії, залучаючи до своєї роботи українців, які там проживають, і завдяки цьому сприяючи їх згуртуванню. З 2013 року товариство регулярно організовує в Токіо паради у вишиванках, а з 2014-го щороку в жовтні — листопаді проводить фестиваль «День України» [29].

2009 року під егідою організації засновано першу Українську недільну школу «Джерельце» для дітей шкільного віку та дошкільнят. Заняття проводять двічі на місяць кваліфіковані викладачі за самостійно розробленою програмою. Класи формують залежно від віку та рівня знання української мови. Для дошкільнят програма передбачає такі предмети, як розвиток логічного мислення, письмо, основи математики, хореографія та співи [30]. Основна мета школи: навчити дітей з українських і змішаних родин розмовляти українською, ознайомити їх з дитячим фольклором та українською культурою для того, щоб у майбутньому вони підтримували та зберігали традиції свого народу.

У вересні 2019 року в Токіо при Асоціації партнерів Японії-України було відкрито українську школу дитячого розвитку «Хробачок». Серед широкого спектра навчальних програм школа «Хробачок» обрала для себе програму лінгвістично-творчого розвитку дітей дошкільного (від п'яти років) і шкільного віку, яка спрямована на збалансований інтелектуально-емоційний розвиток та інтеграцію учнів у глобальне суспільство. У дитячих групах запровадили систему індивідуально-групового навчання [31].

Відкриття школи «Хробачок» стало заслугою одеситки Ольги Суедо-Хольц, українки, яка вже понад 20 років живе в Японії. Наприкінці 1990-х років пані Ольга закінчила в Одесі коледж, де вивчала японську мову. Згодом перемогла в конкурсі японської мови, присвяченому місту-побратиму Одеси Йокогама. Після цього муніципалітет Йокогама запросив пані Ольгу до Японії, де вона й вирішила здобувати вищу освіту, спершу закінчивши бакалаврат університету в префектурі Нара, пізніше — магістратуру в Хірошімі. Як дипломована фахівчиня Ольга стала викладачкою японської мови й культури та залишилася працювати в Токіо [32].

Нині в «Хробачку» навчається 16 дітей, а фінансують школу частково батьки вихованців, частково — Асоціація партнерів Японії-України, де одеситка стала президенткою. Біженці з України, які почали прибувати до Японії з березня 2022 року, не знали мови, дітей не могли віддати до садочку, тому Ольга Суедо-Хольц запропонувала послуги школи «Хробачок» новоприбулим українцям.

З початком повномасштабного вторгнення японці та представники української діаспори почали масово виходити на вулиці та протестувати проти військової агресії РФ. Після стресу, отриманого 24 лютого 2022 року, пані Ольга швидко оговталася та взялася координувати діяльність українців у

Японії, яка спрямована на допомогу Україні. «Ми, як організація, одразу зв'язалися з Посольством України в Японії і почали штовхати дипломатів — ми хочемо включитися в роботу, допомагайте нам. Повідомили їм, що починаємо збирати гуманітарну допомогу для відправлення в Україну», — розповідає Ольга [33].

За перші 2 місяці повномасштабної війни українці Японії збрали дві тонни гуманітарної допомоги, яку наприкінці квітня 2022 року надіслали в Україну: дорослий і дитячий одяг, спальні мішки на всі сезони, предмети гігієни, антисептики, медичні засоби першої допомоги, турнікети, сухе харчування та напівфабрикати, дитячі суміші та багато корму для тварин. 29 квітня величезний вантаж полетів літаком до України.

Коли в березні 2022 року до Японії почали прибувати перші евакуйовані українці, а це були переважно жінки з маленькими дітьми та немовлятами, представники діаспори поділили склад з гуманітарною допомогою на дві частини. Одну вони готували для відправлення в Україну, іншу залишили для потреб біженців. На складі була їжа, одяг, дитяче харчування, навіть меблі.

У Японії добре розвинена мережа благодійних фондів. Проте без знання мови важко зрозуміти, як цей механізм працює. Також далеко не всі розуміють англійську та зможуть щось підказати, навіть у Токіо. І в цьому випадку українська діаспора почала активно налагоджувати контакти біженців з місцевими благодійними фондами. Ольга Суедо-Хольц згадувала, що переміщені особи з України найбільше потребували психологічної та моральної підтримки. Вони були надзвичайно втомлені фізично, перебували у стані психологічного вигорання, навіть з розхитаною нервовою системою. З ними треба було поводитися, як з малими дітьми [34].

Діаспоряни неодноразово долучалися до гуманітарної допомоги Україні. Наприклад, у червні 2023 року Асоціація японсько-української дружби «Краяни» разом з пожежною частиною міста Окуїсе придбали дві машини швидкої допомоги та відправили їх до міста Миколаїв [35]. Поміж останніх акцій, до яких долучилися «Краяни», було організування прийняття двох поранених українських військовослужбовців, які прибули до Японії для лікування. Зокрема, «Краяни» надавали підтримку в оформленні візи, транспортуванні військовиків з України до Японії, госпітальному лікуванні тощо [36]. Також варто зазначити, що на вебсторінці «Краян» є рубрика «Допомога евакуйованим з України». Тут містяться посилання на різноманітні ресурси та корисні поради, які зможуть допомогти евакуйованим українцям. Матеріали постійно оновлюють, щойно з'являються нові ресурси та сервіси [37].

У містах, де проживають українці з перших днів прибуття після повномасштабного вторгнення росії в Україну, почали проводити різні заходи,

які мали на меті підтримати біженців. Зокрема, в місті Нагоя (префектура Аїчі) українська громада згуртувалася навколо Японсько-української культурної асоціації, яка була створена у лютому 2018 року. Метою своєї діяльності вона зазначила проведення культурних, наукових та освітніх заходів як для японських, так і для українських громадян на територіях обох країн; розв'язання проблем і забезпечення інтересів громадян двох держав; активне сприяння зміцненню дружби та взаєморозуміння народів Японії та України [38].

Одна з найбільших подій, які організувала діаспора Нагої, — благодійний захід «Пізнай Україну» 31 липня 2022 року. Усі кошти за вхідні квитки на івент перерахували для дітей із Запоріжжя [39].

10 липня 2023 року Японсько-українська культурна асоціація за благодійні кошти японської компанії «Lions Club Sendai International Association» закупила та передала Житомирському військовому шпиталю медикаменти на суму 283 359 японських єн. Окрім цього, представники Асоціації особисто зустрілися з пораненими та подякували їм за захист України [40].

За підтримки Посольства Японсько-українська культурна асоціація організувала для евакуйованих українських дітей літній табір. Завдяки вдало складеній програмі вони мали можливість поліпшити своє фізичне і духовне здоров'я, а також підтримувати свою національну ідентичність [41].

10 вересня 2023 року Японсько-українська культурна асоціація взяла участь у ярмарку, де продавали сувеніри та вироби, які виготовили тимчасово евакуйовані українці. Кошти, отримані від продажу товарів, направили в Україну на благодійні фонди [42].

Висновки

Отже, історія українців в Японії наповнена цікавими та важливими фактами. Спочатку були поодинокі випадки пізнання цієї країни та її народу. Також у нашій історії спілкування є унікальні випадки контактів з великими українськими діаспорними спільнотами на території, яка була поза межами Японії, але під впливом її влади. Такого досвіду ми набули в 1930–1940 роках у Маньчжурії. Вже тоді викристалізувалися схожі погляди на низку проблем підтримки з боку влади Японії, які намагалися розв'язати українці в еміграції. Водночас і в 30-ті – 40-ві роки, і на початку 90-х років ХХ ст. на шляху налагодження повного взаєморозуміння між нашими народами постійно стояли росіяни, які прагнули поглинути українців своїми спільнотами.

До 1994 року, доки в Японії Україна не мала свого дипломатичного представництва, важко було змінити ситуацію. Тоді майже всю інформацію про нашу державу японське суспільство та влада здебільшого черпали з «московських джерел». У цьому контексті важливою подією у двосторонніх відносинах стало заснування 1994 року Посольства України в Токіо та його офіційне

відкриття в березні 1995 року. Розбудова офіційної присутності Української держави в Японії стала потужним каталізатором зростання японської обізнаності про Україну та консолідації української громади в Японії.

Перші діаспорні організації українців в Японії утворено на початку XXI ст. Великий вплив на згуртованість і діяльність громади мала російська агресія 2014 року, а повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року не тільки вкотре об'єднало українців, а й зумовило дієву підтримку японського суспільства та влади.

Також слід зазначити, що українці Японії активно долучилися до підтримки та допомоги біженцям, які після повномасштабного вторгнення росії в Україну шукали прихистку в Країні вранішнього сонця. Насамперед інформаційно, а також надавали послуги перекладачів і гарантів (тих, хто несе повну фінансову відповідальність за біженця: від житла до їжі). Також представники діаспори й донині збирають гуманітарну допомогу та відправляють її в Україну.

Зауважимо, що попри всі старання діаспори, якби Японія суттєво не змінила своєї міграційної політики, то, напевно, було б надзвичайно важко організувати підтримку біженців. Водночас історичний досвід взаємодії з українцями посприяв формуванню в японському суспільстві та політикумі позитивного іміджу українців і, відповідно, змінам у міграційному законодавстві. Показово, що діаспора прагне максимально використати всі можливості державної підтримки та японських благодійних фондів для допомоги українцям.

1. Трощинський В. Українці в світі / В. Трощинський, А. Шевченко. Т. 15. К.: Видавничий дім «Альтернатива», 1999. С. 313.
2. Оліфіренко С. Посібник “Слобожанська хвиля” для школярів-українців і росіян // Проблеми сучасного підручника середньої і вищої школи: збірник наукових праць. Донецьк: Східний видавничий дім, 2007. Вип. 4. С.15.
3. Єфімова В. До 130-річчя Василя Єрошенка (1890-1952), письменника-символіста українського походження, педагога, організатора навчання сліпих, музиканта // Педагогічний музей України. URL: <http://pmu.in.ua/pogroup/eroshenko/>
4. Єрошенко, Василь Якович // Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/Єрошенко, Василь Якович>
5. Єфімова В. Зазнач. праця.
6. Оліфіренко С. Зазнач. праця. С.15.
7. Світ І. Українсько-японські взаємини 1903-1945. Нью-Йорк: Українське історичне товариство. Серія: Мемуаристика. Ч.3. 1972. С. 24.
8. Зелений Клинт: енциклопедичний довідник / [В.А. Чорномаз]. Владивосток: Вид-во Далекосхідного федерального університету, 2011. С. 112.
9. Коміренко І. Маньчжоу-Го // Українська дипломатична енциклопедія: у 2 т. / редкол.: Л. Губерський та ін. К.: Знання України, 2004. Т.2. 812с.
10. Цит. за: Шевченко О. Український Харбін // Українська асоціація китаєзнавців. URL: <https://sinologist.com.ua/shevchenko-o-m-ukrayinskyj-harbin/>
11. «Вони творили Україну в Азії». Як жила українська діаспора на Далекому Сході на початку XX століття? // Радіо Свобода. 22 грудня 2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/yak-zhyly-ukrainska-diaspora-na-dalekomu-skhodi/31620705.html>

12. Брилинський М. Просвіта на Далекому Сході. Календар Просвіти на рік 1931. Львів. 1930. С.149.
13. Світ І. Зазнач. праця. С. 109.
14. Там само. С. 111.
15. Там само. С.112.
16. Марунчак М. Українці в СРСР поза кордонами УРСР. Вінніпег, 1974. С. 163.
17. Полок А. Далекосхідні поселення українців // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / редкол.: В. Смолій та ін.; НАН України; Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2004. 688 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Dalekoskhidni_poselennya
18. Світ І. Український Національний дім у Харбіні. Харбін, 1936. С.75-76.
19. Світ І. Українсько-японські взаємини 1903-1945. С. 156.
20. Там само. С. 153.
21. Там само. С. 164.
22. Там само. С. 187.
23. Там само. С. 195
24. Трощинський В. Зазнач. праця. С. 314.
25. Білокін С. Левинський (Левінський) Степан Іванович // Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла-Мі / редкол.: В. Смолій та ін.; НАН України; Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2009. 790 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Levinsky_S_I
26. Українська громада в Японії ініціювала створення церкви і підтримує її сьогодні // Укрінформ. 10 липня 2020. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3060485-ukrainska-gromada-v-aponii-iniciuvala-stvorenn-na-cerkvi-i-pidtrimue-ii-sogodni-svasennik.html>
27. Статут Асоціації японсько-української дружби «Краяни» // НПО «Краяни» — Асоціація японсько-української дружби. URL: <https://www.kraiany.org/uk/bylaw.html>
28. Українці в Японії // Посольство України в Японії. URL: <https://japan.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/268-ukrajinci-u-japoniji>
29. Статут Асоціації японсько-української дружби «Краяни» // НПО «Краяни» — Асоціація японсько-української дружби. URL: <https://www.kraiany.org/uk/bylaw.html>
30. Українська школа «Джерельце». URL: <http://dzherelce.github.io/>
31. Українська недільна школа «Хробачок». URL: <https://khrobachok.org/>
32. Ми відправили дві тонни гуманітарної допомоги в Україну. Як волонтерять українці Японії // Евакуація.city. 28 вересня 2022. URL: <https://evacuation.city/articles/237842/mi-vidpravili-dvi-tonni-gumanitarnoi-dopomogi-v-ukrainu-yak-volonteryat-ukrainci-yaponii>
33. Там само.
34. Там само.
35. Наші красуні цього тижня приступають до виконання своїх обов'язків // НПО «Краяни» — Асоціація японсько-української дружби. 8 червня 2023. URL: <https://www.kraiany.org/uk/news/2023-06-08-ambulance.html>
36. Двоє поранених військових прибули до Японії для лікування // НПО «Краяни» — Асоціація японсько-української дружби. 9 червня 2023. URL: <https://www.kraiany.org/uk/news/2023-06-09-rehabilitation.html>
37. Там само.
38. Про нас // Японсько-українська культурна асоціація. URL: <https://jp-ua.org/about-us/>
39. У Японії діаспора проведе благодійний захід «Пізнай Україну» // Укрінформ. 22 липня 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3534563-u-aponii-diaspora-provede-blagodijnij-zahid-piznaj-ukrainu.html>
40. Japanese Ukrainian Culture Association NPO JUCA. Сторінка Японсько-української культурної асоціації в соціальній мережі «Facebook». Допис від 11 липня 2023 року. URL: <https://www.facebook.com/share/p/dKjN5LEbbTektbs5/>
41. Japanese Ukrainian Culture Association NPO JUCA. Сторінка Японсько-української культурної асоціації в соціальній мережі «Facebook». Допис від 4 вересня 2023 року. URL: <https://www.facebook.com/share/p/dH32QhH9ySqjJgVT/>
42. Japanese Ukrainian Culture Association NPO JUCA. Сторінка Японсько-української культурної асоціації в соціальній мережі «Facebook». Допис від 17 вересня 2023 року. URL: <https://www.facebook.com/share/p/5JnzNvSR8rRWMFzB/>

Mykola KULINICH,
Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
PhD in History, Full Professor
of the Department of International Relations
of the Faculty of Law and International Relations
at Borys Hrinchenko Kyiv Metropolitan University;

Halyna SAHAN,
Doctor of History, Full Professor
of the Department of World History
of the Faculty of Social Sciences and Humanities
at Borys Hrinchenko Kyiv Metropolitan University

ASPECTS OF THE EMERGENCE AND ORGANISATION OF OF THE DIASPORA LIFE OF UKRAINIANS IN JAPAN

Abstract. The article describes the history of the establishment of the Ukrainian community in Japan and analyses the historical presence of Ukrainians in the territory of Japan or the territories it controlled. At the initial stage of the development of Japanese-Ukrainian relations in the early 1990s, the Japanese had a very limited understanding of Ukraine, its history and culture, so an analysis of the history of intercultural communication before 1991 explains why it was so difficult for the Ukrainian community in Japan to establish itself after the collapse of the USSR and the proclamation of Ukraine's independence.

By analysing the origins of Ukrainian-Japanese communication, the author presents the important contribution of such personalities as Yosyp Hashkevych, Vasyl Yeroshenko, Ivan Svit, and others, as well as the history of cultural and social activism of Ukrainians in Japan and in the territories controlled by Japan throughout the first half of the 20th century.

The article points out that the evolution of Ukrainians abroad was a complex process in Japanese public life, and in particular in the establishment of ethnic identity, consolidation and structural institutionalisation of Ukrainian migrants in Japan who arrived in the Land of the Rising Sun shortly after the collapse of the Soviet Union in the early 1990s.

The article also explores the changes in the fate of the Ukrainian community in Japan after Russia's full-scale invasion of Ukraine on 24 February 2022. In particular, the Japanese and representatives of the Ukrainian diaspora massively gathered in the streets to protest against Russia's military aggression and to provide humanitarian and other assistance. It is noted that Ukrainians in Japan actively contributed to the support and assistance to refugees from Ukraine, who sought refuge in the Land of the Rising Sun after Russia's full-scale invasion of Ukraine. In conclusion, the author points out that the historical experience of communication with Ukrainians contributed to the positive image of Ukrainians in Japanese society and politics and, accordingly, to the change in its migration legislation.

Keywords: Ukrainians in Japan, diaspora, Ukrainian-Japanese cooperation, Ukrainians in Manchuria, Russia's full-scale invasion of Ukraine.